

STILLE, STILLE: Lege Sissel Hjeltestad og bioingeniør Bjarne Axelsson undersøker hver sin avdød. På obduksjonssalen på Gades Institutt er det taust og rolig, det skal være verdig her.

«Dødsøyeblikket er hellig. Det er privat.
I dag har helsevesenet tatt helt kontroll over det øyeblikket»

tekst: FRODE BJERKESTRAND tekst og foto: PAUL SIGVE AMUNDSEN

DØDEN
I HVITØYET

AKKURAT DEN 26. FEBRUAR hvert eneste år går Stein Husebo ut til postkassen sin, han skjelper på hånden. Og hvert år på den dagen ligger det et postkort der fra en venn i England. Vennen vet at dette er en spesiell dag for Husebo. Og han vet at det er viktig at noen husker på denne dagen, at det er noen andre der ute som ikke glemmer, som deler sorgen.

For dette er dagen da Stein Husebos datter Solveig tok sitt eget liv.

DU KAN SI DET på mange måter. For eksempel: Død er biologisk død. Død er livets avslutning. Kroppen er bygd opp av levende celler som er organisert i forskjellige organer og vev. Liv er summen av cellenes og organenes virksomhet; når denne virksomheten opphører, inntreffer døden, mors.

Så vet vi det. Problemet er kanskje at døden ikke er her lenger. Den er helt andre steder.

Stein Husebo mener dette er den aller største samfunnsendringen de siste 100 årene: At vi tok livet av døden.

Er døden død? Nepe. Den har bare flyttet hjemmefra. I Norge jobber titusenvis av mennesker daglig med døden, eller forstadiet til den. Enten i helsevesenet, på alders- og sykehjem, i begravelsebyråer. De går med døden i hendene hele dagen.

SOLVEIG DØDE brått den vinterdagen for ti år siden. – Det var grusomt, sier Husebo.

Han er far, lege, og har i mange år vært oppvakt av samfunnets forhold til døden. I dag er han overlege ved Verdigthetsenteret på Bergen Røde Kors Sykehjem. Det er et kompetansesenter for omsorg i siste livsfase, den siste stasjonen for gamle og doende.

Derfor ble det kanskje også en slags kraft- og energi for Husebo den gangen. Blant annet husker han godt at han ville ha datteren hjem. Hun skulle ikke på noe kjølerom på et sykehus.

– Mine andre barn protesterte kraftig mot dette, og syntes det var uhor. Men jeg ble litt streng, og sa at om så skulle være, skulle jeg ta inn på hotell med henne, forteller Husebo. Men han roet seg litt, og forklarte at dette hadde han vært med på mange ganger.

– De måtte stole på meg at dette var viktig for oss alle. Så hun kom hjem. Hun lå i stuen der inne. Helt til begravelsen. Og det fungerte så bra for oss. Jeg tror vi alle følte det sånn.

HUSEBO SIER at det kan være vondt og vanskelig og fremmed.

– Dødsøyeblikket er hellig. Det er privat. I dag har helsevesenet tatt helt kontroll over det øyeblikket, mener han.

På Verdigthetsenteret der Husebo jobber er de derfor veldig klare på hvordan det skal håndteres. De inviterer familie, barn og venner, og lar dem ta del i dødsøyeblikket.

– Døden setter en frist, du får en siste sjanse til å si noe du burde sagt for lenge siden. Det kan være noe vondt, noe vanskelig, men det gir en helt ny sjanse til forsoning, sier han.

– For bare 50 år siden døde de fleste hjemme. Nå er det blitt slik at de aller fleste ungdommer i Norge har sett mord og drap og ulykker i fleng på TV og film, men ingen har sett farmor død.

OBDUKSJONSSALEN er opplyst ovenfra, med hvitt, nådeløst lys.

Det ligger en kvinne der, hun er født på slutten av første verdenskrig. Hun er som porselelen, hvit, vakker, som om hun svever et par centimeter over stålflaten. Legen tar varsomt ut hjerte, lunge.

Legene er godt beskyttet. Beveger seg sakte, som hvite engler, det er en sorgvakker stillhet her inne, det durer svakt fra ventilasjonsanlegget og kjøleskapet, det snakkes svært lite.

– Når ikke BT er her, har vi radioen på. Svakt,

MER KOMMUNIKASJON: Overlege Stein Husebo mener at det geniale med døden er at den setter en frist. – Du får en siste sjanse til å si noe du burde sagt for lenge siden.

DØENDE TØR IKKE SI AT DE VIL DØ HJEMME, FORDI DE ER REDDE FOR Å BELASTE SINE NÆRMESTE

OVERLEGE STEIN HUSEBO

det lofter stemningen litt, sier Bjørn Inge Bertelsen. Han er spesialist i patologi, seksjonsoverlege, og han har skrevet bok om faget sitt.

GADES INSTITUTT ved Haukeland Universitetssykehus ble opprettet av legen Fredrik Georg Gade 1912.

Gades Institutt er lastet med tradisjoner og tunge historiske referanser, det ligger mye prestisje i gamle Gades ganger og saler. Langs korridorene her henger bilder av de gamle patologene, de som forsket og fant ut hva det er vi dør av, hva som skjer med oss.

Bjørn Bertelsen forteller at det å være så nær døden kan være en belastning.

– Jeg snakket en gang med en av naboene mine om dette. Jeg fortalte hva jeg drev på med, og etter det ville han ikke snakke med meg mer, sier Bjørn Bertelsen.

Han sier det småhumrende, som om han er vant til det, men forteller at jobben kan være psykisk belastende.

– Og det er en ekstra belastning å obduisere barn. Det er lettere å behandle dem som har hatt et liv enn dem som aldri fikk sjansen ...

PATOLOGENE går stille i dørene. Gades Institutt har fått en fløy for seg selv i Sentralblokken på sykehuset, og plager ingen. Bertelsen mener de driver viktig arbeid, men at de faller utenfor den vanlige måten myndighetene definerer helsestellet på.

– Sykehus er butikk nå. Men det er ingen som tjener penger på dette, obduksjoner løner seg ikke.

Men Bertelsen mener det er iltfor få obduksjoner. Altfor mange blir begravet uten kjent

og dokumentert dødsårsak. Og det blir forsket for lite på hva som gjør at vi dør.

FAREN DØDE DA Stein Husebo var 16 år. Far lå på sykehuset og døde på rommet sitt.

– Da han var død, kom det en sykleleier ut og sa at jeg måtte måtte gå inn til ham. Hun sa at jeg måtte huske ham slik han var. Jeg opplevde dette som grovt maktmisbruk. Jeg ble rasende. Det var min far, ikke hennes. Så jeg gikk inn likevel. Det var viktig for meg, forteller Husebo.

Husebo mener det er et stort paradoks.

– Helsevesenet sier: Kom til oss, vi fikser alle problemer. Pårørende sender sine doende til sykehus, og forventer at de skal håndtere det på en smertefri og behagelig måte. Og døende tør ikke si at de vil do hjemme, fordi de er redde for å belaste sine nærmeste, sier han.

– Det er en håpløs spiral. Jeg kjenner til utallige eksempler på dette.

Han mener at helsevesenet har en interesse av å late som om døden ikke eksisterer. At de tjener gode penger på døden.

– Vi snakker om flere titalls milliarder her. Over 50 prosent av pengene i helsevesenet blir brukt på de siste seks månedene av folks liv. Det er blitt voldsomt. Som leger skal vi bekjempe døden, men vi må også innse at døden for døende kan være et godt alternativ.

OS SÅ ER DET BEGRAVELSEN. Husebo forteller at mange fremdeles stenger barn eller andre ute fra begravelsen. Helt ute.

– De er redde for at barna skal forstyrre sorgen. Men ære være dem for det. Vi trenger å bli forstyrret, sier han.

BLANT DE DØDE: Ragnhild Kristing startet begravelsesbyrå i 1991. – Min filosofi er at jeg jobber med de levende, blant de døde, sier hun.

SVOPNING: Ragnhild og Vidar Kristing i begravelsesbyrået Gravferdshjelpen svaper den døde.

DØDEN I HVITBØYET

Over 40 000 nordmenn dør hvert år. Det er helt normalt. Likevel er det et av våre aller største tabuer. Døden har flyttet på institusjon. Bare 15 prosent av oss dør hjemme. I to årklær skal du få møte hvedsgadens og mennesker som lever med døden tett innpå livet. **FØRSTEGÅRDAG:** Med døden under armen. **DAG:** Med døden i hendene.

SYNING: Den døde er stelt, og kisten er pyntet med blomster. De pårørende kan se den døde hvis de ønsker det.

Husebo opplevde etter dat-terens død at folk han kjente krysset over til den andre siden av veien, kanskje for å slippe å snakke om det.

- Det er vanskelig, folk jeg trodde var venner, forsvant da min datter døde. Det var påfallende. Det hadde i grunnen vært greit om de bare sa: «Jeg vet ikke hva jeg skal si» ...

UT AV EN VEGG hos Gravferdshjelpen i Hagerupsvei virker det som om hjørnene på likkistene stikker ut av vegg. I dette modellrommet kan pårørende komme og velge kiste i fred.

Ragnhild Kristing er daglig leder her. Hun forteller at det ikke er så mange som vet hva hun driver på med.

- Jeg håper jeg kan være med å ufarliggjøre døden, og være et medmenneske. Deler vi sorgen med noen, blir smerten mindre. Kristing startet begravelsesbyrå i 1991. Det var helt tilfeldig. Hun hadde erfaring fra musikk, skoleverk og helsevesen, og oppdaget at det fantes en jobb der hun kunne bruke sin livserfaring og sine talenter.

Kristing har snakket mye om døden. Hun har hatt kurs på sykehus, på sykehjem og skoler, for konfirmanter, for Røde Kors. Kurs som omhandler sorgreaksjoner, kommunikasjon og sorggruppeledelse. Hun har også vært med som gruppeleder i sorggrupper. Alt har gjort henne bedre rustet i jobben som gravferdskonsulent.

- Sorg er reaksjon på tap. Det er heldigvis ikke noe fasitsvar på sorgreaksjon. Jeg pleier å si at sorg er en normal reaksjon i en uvanlig situasjon. Og min filosofi er at jeg jobber med de levende, blant de døde.

DET SKJEDDE NOE, den gangen i 1974. Ragnhild Kristings datter Janike ble plutselig dårlig, veldig dårlig. De gikk til en lege som sa at det ikke var så farlig, de fikk beskjed om å gi henne hodepinetabletter.

Det var ikke hodepine. De ble kalt inn til en annen lege, han ga dem en kort leksjon i hva som var galt med Janike. Så ble de sendt hjem.

- Uten noen slags form for støtte, sier Kristing.

- Janike hadde hjernesvulst. Etter at hun var død, skulle vi ha bæreandakt. Vi sto der i rommet på sykehuset, sto der langs veggen i dørgende taushet, ingen sa ett ord. Det skulle ikke sies noe. Det var så tungt da ingen kunne hjelpe oss unge til å bryte stillheten. Det er heldigvis ikke slik i dag. Nå er vi kommet mye lenger.

HUN HAR JOBBET på sykehjem selv, og selv der var det ingen som snakket om døden med de gamle.

- Det var mye småprat, men aldri et ord om at det kanskje nå gikk mot slutten, forteller Kristing.

- Da jenten vår døde, orket jeg ikke snakke med noen som helst. Og ofte er det slik når noen dør, du skal forholde deg til byrået, til presten, til familien og mange andre. Det har fått meg til å tenke at kanskje det viktigste jeg kan gjøre er å være en krykke, være medmenneske så lenge familien til den avdøde trenger meg.

KRISTING MENER vi altfor ofte er så ærbødige når noen dør, vi skal være så ordentlige i sorgen, vi er mer opptatt av hva som er vanlig å gjøre enn hva som passer oss selv best.

- Jeg kjøpte Cadillac som bærebil. Jeg ville gjøre døden synlig i trafikken, og samtidig ville jeg vise respekt og verdighet for de pårørende, som jeg egentlig jobber for.

Hun forteller at all kontakten med døden berører henne.

- På den måten at jeg blir ydmyk og takknemlig. Den dagen du blir kynisk, er du ferdig. Det blir en del slitasje. Men jeg har en arv som heter godt humør, så min far alltid. Og den som gjør seg selv litt sårbar, får et litt rikere liv.

HER ER FAKTA: Det vil være 100 prosent flere 80-åringer i Norge i år 2040. I dag er 13 prosent av befolkningen pensjonister. I 2040 vil hele 27 prosent av oss være pensjonister. Da oppstår et problem: Hvem skal betale for dem?

DE DØENDE VIL SVÆRT OFTE BARE DØ. MEN OFTE HAR DE PÅRØRENDE IKKE KOMMET SÅ LANGT OVERLEGE STEIN HUSEBØ

Lege Stein Husebo mener vi står foran en kjempeutfordring. Eldrebølgen kommer.

- Vi bruker mer på eldreomsorg enn noe annet land vi kan sammenligne oss med. Vi vil aldri kunne bevilge oss ut av den utfordringen. Det kommer til å bli mange flere eldre og svake, og døden kommer til å komme nærmere for de aller fleste. Dette vil forandre hele samfunnsbildet vårt.

OG SÅ KOM Frps forslag om å innføre aktiv dødshjelp.

- At dette forslaget kom fra Frp, forbauser meg ikke. Problemet er at debatten blir skjemma av at de blander begreper. Aktiv dødshjelp er når legen får lisens til å bruke medikamenter som medfører død. Passiv dødshjelp er når sykdommen tar liv, når legen unngår å sette inn behandling i den aller siste fasen. Når Siv Jensen sier at det ikke er forskjell på en dødelig dose morfin og det å avslutte behandling, så har hun bare ikke skjont det, mener Husebo. Hjemme hos legen henger det et bilde fra

Vatikanet. Det er Stein Husebo som hilser på avdøde pave Johannes Paul. Det gjorde sterkt inntrykk, det håndtrykket.

- Pave Johannes Paul var et godt eksempel på dette poenget. Han lå en stund i pustemaskin fordi han hadde komplikasjoner med Parkinsons sykdom. Han ble en stund bedre, men da de ville koble ham på igjen, sa han nei. Han avsluttet livet på en verdig måte. Det ville vært en grov krenkelse mot den enkelte person dersom vi skulle sende dem til sykehus og tvinge dem til livsforlengende behandling. Mennesker må få do fredelig.

Husebo forteller at det døende pasienter først og fremst ber om, er smertelindring, hjelp til å takle pustenød, slike ting.

- De døende vil svært ofte bare dø. Men ofte har de pårørende ikke kommet så langt, de vil rett og slett ikke slippe taket. I alt dette blir kommunikasjon så viktig. Vi må snakke om det, og vi må forberede oss.

GAMLE HUSEBØ var en stund lege i Øygarden. Ungle Stein var ofte med rundt på sykebesøk. Og en gang ble han spurt om hva han skulle bli da han ble stor:

- Lege, svarte guttungen.
- Hvorfor? spurte pasienten.
- De som skal dø, er så kloke, svarte sønn Husebo.

- En samtale med døende blir en helt annen samtale, sier Husebo. - Og grunnen til at jeg driver med dette, knytter seg til én ting: Det er når en person legger sjelen sin i hånden din og sier: «Jeg stoler på deg».

DØDEN I HVITØYET

PÅ KREMATORIET: Jalal Saleem betjener kremasjons-ovnen på Solheim kirkegård. -Arbeidet må gjøres med respekt fra A til Å, sier han.

ANONYM DDD: Anonyme umenedsattelser er sjeldne, men den 95 år gamle kvinnen ønsket ingen gravstein. Ingen er til stede når Aud Bjånesø senker urnen i jorden på Mallendal kirkegård.

«I alt dette blir kommunikasjon så viktig.
Vi må snakke om det, og vi må forberede oss.»

**DØDEN
I HVITØYET**